

VEDŲ „ŠIRDIES VANDENYNAS“: ĮVAIZDŽIO SĄSAJOS

Dainius Razauskas

Straipsnio objektas – vediškas „širdies vandenyno“ įvaizdis. Tikslas – nubrėžti platesnj šio įvaizdžio sąsajų kontekstą, kuriame jį būtų galima interpretuoti tiek prasmės, tiek kilmės atžvilgiais. Pagrindinė straipsnio išvada – ta, kad šį įvaizdį reikia sieti su pasaulyje, skyrium ir vėliau Indijoje, plačiai žinomų sielos, psichikos, sąmonės prilyginimu vandens paviršiui, skaidriam bei atspindinčiam, kai jis ramus, ir drumstam bei sumišusiam, kai banguotas.

„Rigvedoje“, himne IV.58, skirtame aukojamam lydytam sviestui *ghṛtá-*, apie šio sroves, ar srautus, sakoma (IV.58.5), jog *etá arṣanti hṛdyāt samudrāt* „jie liejasi iš širdies vandenyno“. Toliau (IV.58.11) apie tą pačią auką pasakyta: *dhāman te viśvam bhūvanam ādhi śrítām antāḥ samudré hṛdy antār āyuṣi* „tavimi, kaip pagrindu, visa būtis paremta – vandenyne, širdy, gyvasty“. Himnas X.5, skirtas Agniui, byloja (X.5.1): *ékaḥ samudró dharúnō rayīnām asmād dhṛdó bhūrījanmā ví caṣṭe* „vienas vandenynas, gėrybes nešantis, daugel pagimdantis, iš mūsų širdies apsireiškia“. J. Gondos, T. Jelizarenkovos nuomone, širdis ir vandenynas tapatinami dargi himne X.177.1: *patarṅgām aktām ásurasya māyáyā hṛdā paśyanti mánasā vipaścítaḥ / samudré antāḥ kaváyo ví caksate...* „(paukšti) Patanga, asuros apžavų išgražinta, širdimi, mintimi regi praregėję, vandenyne poetai įžiūri...“¹.

Pastarajame posme *hṛd-* ‘širdis’, kaip matyti, savo ruožtu gretinama su žodžiu *mānas-* ‘menta, mintis, protas, sąmonė’, ir neatsitiktinai. Jau H. Grassmanno „Rigvedos žodyno“ apibrėžimu, žodis *hṛd-* – tai: „1) širdis, ypač 2) širdis kaip jausmų, būtent palankumo, džiaugsmo ar baimės, dvasinio įkvėpimo, pamaldumo vieta, iš kurios kyla giesmės ir maldos; šia prasme neretai 3) gretinamas su *mānas-*“². O štai M. Monier-Williamso „Sanskrito–anglų kalbų žodyne“ *hṛd-* – tai „širdis (kaip jausmų ir emocijų vieta), siela (*soul*), menta (kaip minčių ir intelekto operacijų vieta)“³. J. Gonda savo knygoje „Vedų poetų regėjimas“ šiam klausimui paskyrė ištisą skyrių,

¹ Žr. Th. Aufrecht, *Die Hymen des Rigveda*, Berlin, 1955, Teil I, S. 325-326, Teil II, S. 293, 455; J. Gonda, *The Vision of the Vedic Poets*, New Delhi: Munshiram Manoharlal, 1984, p. 281; *Ригведа*, Издание подготовила Т. Я. Елизаренкова, Мандалы I-IV, Москва: Наука, 1989, с. 422, Мандалы IX-X, 1999, с. 120, 317, 546.

² H. Grassmann, *Wörterbuch zum Rig-Veda*, 1872, Delhi: Motilal Banarsidass, 1999, S. 1678.

³ *A Sanskrit-English Dictionary, etymologically and philologically arranged, with special reference to cognate Indo-European languages* by Sir. Monier Monier-Williams, New edition, greatly enlarged and improved with the collaboration of professor E. Leumann, professor C. Cappeller, and other scholars, Oxford University Press, 1899, Delhi: Motilal Banarsidass, 1999, p. 1302.

pavadintą „Keletas pastabų apie ‘širdies’ veiklą“, kuriame akivaizdžiai parodo, jog „širdis“ sanskritiškoje indų tradicijoje, pradedant vedomis, išvis retai kada žymi širdį kaip žmogaus kūno organą ir iš esmės reiškia būtent atitinkamas psichikos funkcijas ar ypatybes, iš dalies mąstymą, mentą, protą, bet kartu ir atmintį, vaizduotę, viltį, tikėjimą, apskritai visokeriopus jausmus bei išgyvenimus, tarp jų ir aukščiausius dvasinius, religinius⁴ – visa tai, ką mes kaip tik įvardijame sąvoka „siela“⁵.

Taigi vedų „širdies vandenyną“ galima suprasti kaip „sielos vandenyną“.

Kita vertus, reikia pasakyti, jog vedų žodžiui *samudrā* – paprastai priskiriama reikšmė ‘vandenynas’ yra kiek sąlygiška. Tai – vandenynas, bet ne okeanas šiuolaikine geofizine prasme, o apskritai bet kokia didesnė vandens sanauja, būtent vandens telkinys kaip toks. Žodį sudaro priešdėlis *sam-* ‘su-, san-, sam-’ bei heteroklitinės šaknies daiktavardis *udán-* ‘vanduo’, etimologiškai tiesiog sutampantis, be daugelio kitų indoeuropietišku atitikmenų, su latvių *udens* bei lietuvių *vanduō, -eñs*⁶.

Taigi vedų „širdies vandenyną“ galima suprasti ir kaip „sielos jūrą“, „sielos ežerą“ ar bet kokią kitą „sielos vandens telkinį“⁷.

Sielos kaip vandens telkinio įvaizdis savo ruožtu gerai žinomas germanų tradicijoje. Gana pasakyti, jog tokie germanų kalbų žodžiai kaip vokiečių *Seele*, anglų *soul* bei kt. ‘siela’ savo pirmine reikšme yra siejami, A. Sabaliausko žodžiais, „su dideliais vandenimis. Kalbininkai atstato

⁴ J. Gonda, *ibidem*, p. 276–288.

⁵ Vedų tradicija šiuo atžvilgiu – jokia išimtis. Čia ne vieta plėtoti šį klausimą, todėl užteks apskritai pasakyti, kad pasaulyje turbūt išvis nėra tokios kultūros, kurioje „širdis“ nebūtų suprantama perkeltine, psichine prasme ir nebūtų vartojama kaip „sielos“ sinonimas ar netgi tiesiog su „siela“ tapatinama (kaip antai senovės Egipte, kur dievai Osirio akivaizdoje svėrė velionio „širdį“). Tas pat, akivaizdumo dėlei, pasakytina ir apie lietuvių tradiciją, kurioje *širdis*, remiantis „Lietuvių kalbos žodynu“, yra ne tik ‘centrinis kraujo apytakos organas, esantis kairėje krūtinės pusėje’, bet ir ‘šis organas kaip žmogaus jausmų, nusiteikimų simbolis, išgyvenimų centras, vidaus pasaulis’, taip pat ‘žmogaus charakterio ypatybės, polinkiai, nusiteikimai’, pavyzdžiui, ‘nuoširdumas, gerumas, jautrumas, atjautimas’ ir pan. (žr. LKŽ, t. XIV, p. 850–897 su ištisa gausybe pavyzdžių). Savo ruožtu lietuvių *siela* – tai irgi visų pirma ‘vidinis psichinis žmogaus pasaulis, jo sąmonė, jausmai, išgyvenimai’, taip pat, be kita ko, ‘temperamentas, užsidegimas, nuoširdumas’ ir pan. (LKŽ, t. XII, p. 518–519). Juoba sielos sinonimas *dūšià* apibrėžiamas ir tiesiog kaip ‘vidinis, psichinis žmogaus pasaulis, jausmai, širdis’ (LKŽ, t. II, p. 925).

⁶ H. Grassmann, *ibidem*, S. 1483; M. Mayrhofer, *Kurzgefasstes etymologisches Wörterbuch des Altindischen. A Concise Etymological Sanskrit Dictionary*, Bd. I, Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag, 1956, S. 103, Bd. III, 1976, S. 440; *A Sanskrit-English Dictionary...*, p. 1166f; žr.: E. Fraenkel, *Litauisches etymologisches Wörterbuch*, Bd. II, Heidelberg-Göttingen, 1965, S. 1194–1195; J. Pokorny, *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*, Bd. I, Bern-München: Francke Verlag, 1959, S. 78–80.

Galėtume tarti, kad *samudrā* yra tiesiog „sam-vandis“.

Įdomus atrodo O. Trubačiovo bandymas lietuvių žodį *kūdra* paaiškinti kaip seną skolinį iš iranėnų kalbos, kurioje atitinkamas žodis nuo vedų *sam-udrā* būtų skyręsis tik priešdėliu iran. *ku-* ir šiam būdingu menkinančiu reikšmės atspalviu (O. H. Трубачев, „Из балто-славянских этимологий“, *Этимология 1978*, Москва: Наука, 1980, c. 5).

Plg. tos pat šaknies (nepriklausomai giminiškus) sen. indų *udrā* ‘toks vandens gyvūnas’ = liet. *ūdras, ūdra* (E. Fraenkel, *ibidem*, S. 1157–1158, 1195; M. Mayrhofer, *ibidem*, Bd. I, S. 104; J. Pokorny, *ibidem*, S. 79; žr. *A Sanskrit-English Dictionary...*, p. 191).

⁷ Galima pridurti, jog panašiai plačiaprasmiu, griežčiau neapibrėžto anksčiau būta ir lietuvių žodžio jūra: A. Kaukienės žodžiais, „bendrabortiškais laikais šaknis *jūr-* turėjo reikšti ‘vandens plotas, ežeras, pelkė’. Greičiausiai tais laikais iš baltų šį žodį pasiskolino suomių *järvi* ‘ežeras’“ (A. Kaukienė, „Jūra ir marios. Žodžių kilmė ir formų įvairovė“, *Jūrės marės lietuvininkų gyvenime*, Klaipėda: Klaipėdos universiteto Baltistikos centras, 1998, p. 13).

prolytę *saiwalō, kurią toliau sieja su prolyte *saiwaz, reiškiančia 'jūra, ežeras', plg. anglų *sea* 'jūra', vokiečių *die See* 'jūra', *der See* 'ežeras'⁸.

O štai Lama Anagarika Govinda žmogaus sielai ežerą prilygina kalbėdamas apie vadinamosios kinų „Permainų knygos“ (*I Jing*) trigramą „Ežeras“. Jo žodžiais: „Ežeras džiugina žmogaus širdį, atliepdamas viskam nuo mažiausio iki didžiausio, atspindėdamas savo skaidriu paviršiumi žmogaus pasaulį ir jausmus“⁹.

Šiaip ar taip, šiuolaikinėje analitinėje psichologijoje ežeras, o juolab jūra – gerai žinomi sielos, psichikos, vadinamosios (kolektyvinės) sąmonės simboliai¹⁰. C. G. Jungo žodžiais, „jūra visuomet žymi sielos gyvenimo koncentracijos vietą bei šaltinį, vadinamąją kolektyvinę sąmonę“¹¹. Arba, kitu atžvilgiu, „jūra, kadangi po jos atspindinčiu paviršiumi slypi neįžvelgiama gelmė, yra kolektyvinės sąmonės simbolis“¹². Pasak Jungo sekėjos M.-L. von Franz, „vanduo veidrodiniu paviršiumi, kaip sąmonės simbolis, žinoma, iš esmės remiasi projekcija. Vis dėlto analogijos nuostabiai išraiškingos. Kaip kad mes neįžvelgiame vandens gelmės, taip nematomos mums ir giliosios sąmonės sritys; apie jas mes tegalime daryti netiesiogines išvadas. Tačiau paviršiuje, ant sąmonės ir sąmonės slenkščio, spontaniškai pasirodo sapnų vaizdiniai, ne tik suteikdami mums regimos informacijos iš gelmių, bet ir atspindėdami mūsų sąmoningąją asmenybę“¹³. Ir panašiai.

Įsidėmėtinas yra minėtas ežero, jūros, tiesiog vandens „veidrodinis“ ar „atspindintis paviršius“, savaime neretai pasitelkiamas kaip žmogaus psichikos metafora. Štai dar keletas pavyzdžių.

Kitos šiuolaikinės psichologės, M. M. Watkins žodžiais, „vanduo savaime nesukelia jokio judėjimo, tačiau yra be galo paslankus. Jis yra pajėgus priimti bei perteikti įspūdžius. Dėl to, kad pats yra bespalvis, bekvapis ir neturi pavidalo, jis yra tobulas elementas, kurio atžvilgiu mes galime matyti kitus daiktus. Norėdami būti imlesni vaizduotei tarkime, kad tam tikra mūsų dalis turi tapti tarsi vanduo. Pirmausia tai reiškia, jog turime išmokti liautis savyje kėlę judėjimą. Mes be paliovos keliame judėjimą savo mintimis, veikla, svajonėmis. Mes vis kylame ir krintame, srūvame ir sukuriuojame. [...] Virsdama vandeniui, tam tikra mūsų dalis, liovusis kelti judėjimą, įgyja galią atspindėti. [...] Iš tikrųjų galite įsivaizduoti esą vandens telkinys. Visų pirma atkreipkite dėmesį į tai, kaip jūsų įprastos mintys bei užsiėmimai sukelia raibulius ir bangas – srūvantį, vilnijantį, sukuriuojantį judėjimą. Palaipsniui pasistenkite nurimti. Raibuliai palengva slūgsta ir nusistovi“¹⁴. Čia pažymėtinas dar vienas kalbamo įvaizdžio dėmuo – raibuliai, vilnys, bangos vandens paviršiuje, kurios jį sudrumsčia.

Štai šiuolaikinio taoisto Deng Ming-Dao žodžiai: „Jei vandens paviršius ramus, mėnulis atspindi tobulai. Jei nusiraminame, galime tobulai atspindėti dieviškumą. Bet jeigu karštligiškai

⁸ A. Sabaliauskas, *Iš kur jie? Pasakojimas apie žodžių kilmę*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 1994, p. 310–311.

⁹ Lama Anagarika Govinda, *The Inner Structure of the I Ching*, 1981, p. 182.

¹⁰ C. G. Jung, *The Psychology of Kundalini Yoga: Notes of the Seminar Given in 1932*, London [?], p. 81; C. G. Jung, *Symbols of Transformation*, Princeton University Press, 1990, pp. 219, 389.

¹¹ K. G. Юнг, „Некоторые принципиальные соображения о практической психотерапии“, *К. Г. Юнг, Психология переноса, статьи*, Москва-Киев: Ref-book, Ваклер, 1997, с. 37.

¹² C. G. Jung, *Psychology and Alchemy*, Princeton University Press, 1980, p. 48.

¹³ M.-L. von Franz, *Projection and Re-Collection in Jungian Psychology: Reflections of the Soul*, La Salle and London: Open Court Publ. Co., 1993, p. 184–185.

¹⁴ M. M. Watkins, *Waking Dreams*, Harper & Row, 1977, p. 103–104.

pasineriame tik į kasdieninę veiklą, būties tvarkai siekiame primesti savo sumanymus ir leidžiamės valdomi savanaudiškumo, mūsų vidinis vandens paviršius pradeda raibuluoti. Tada tampame nebeimlūs Dao. Jokiomis pastangomis negalėsime nurimdyti savęs. Tikroji rimtis ateina savaime, vienumos akimirkomis, kai leidžiame nutilti savo protui. Kaip vanduo siekia nusistovėti savo lygyje, taip ir sąmonė veržiasi link šventumo. Drumzlinas vanduo taps skaidrus, jei leisime jam nusistovėti. Nuskaidrės ir sąmonė, jei leisime jai nurimti¹⁵.

Šiuo atžvilgiu vandens telkinys išties prilygsta žmogaus psichikai, sielai, o pati jo lygaus paviršiaus savybė atspindėti, t. y. „reflektuoti“, mena būtent „refleksiją“, sąmoningą suvokimą, sąmoningumą kaip tokį, per kurį, tarsi vandens paviršiaus ribą, siela susiliečia su pasauliu, vidus su išore. Čia galima prisiminti ir tradicinį „vandens akies“ įvaizdį¹⁶. Tuo tarpu vilnys, bangos, kilusios vandens telkinio paviršiuje, iškraipo atspindį ir galiausiai išvis atima galią atspindėti, taigi sudrumsčia sąmonę, apniaukia žvilgsnį.

Panašiai V. Toporovas sielą, jo žodžiais, „sugeriančią visus gyvenimo įspūdžius ir saugančią savyje brangiausius iš jų“, prilygina jūrai, jūros gelmei ir čia pat cituoja Pasternaką (eilėraštyje „Išsiskyrimas“): *Как затопляет камыши / Волнение после шторма, / Ушли на дно его души / Её черты и формы*¹⁷. Pažymėtina, kad rusų kalboje *волнение*, pažodžiui ‘vilnijimas, bangavimas’, kartu yra pagrindinis žodis, reiškiantis ‘susijaudinimą, jaudulį’, kaip kad veiksmazodis *волновать*, pažodžiui ‘kelti bangas’, reiškia ‘jaudinti’, o *волноваться*, pažodžiui ‘vilnyti, banguoti’, – ‘jaudintis’ (iš *волна* ‘vilnis, banga’). Taip atsiskleidžia ir „sielos ežerą“ ar „širdies vandenyną“ jaukiančių bangų prigimtis – tai tiesiog jaudinimasis, jausmai. Tokia tiesioginė ir perkeltinė reikšmių dviprasmybė bendrinėje kalboje, kurioje perkeltinė, psichinė reikšmė jau yra virtusi kone pagrindine, kartu iškalbingai liudija šios metaforos gajumą rusų tradicijoje.

Lietuvių kalboje šiuo atžvilgiu plg. žodžio *nuosėdos* vartojimą: tiesiogine reikšme, kalbant apie vandens talpą ar telkinį, pavyzdžiui: *Ar nesudrumstei nuosėdų, kai sėmei girą?; Jūrų nuosėdos bei pan.*; – ir perkeltine reikšme, turint galvoje sunkaus, slegiančio jausmo liekanas, atgarsius po kokių nemalonių išgyvenimų, pavyzdžiui: *Ji nenorėjo prisiminti ypač paskutiniųjų dienų, kurios paliko jos širdyje nemalonių nuosėdų* bei pan.¹⁸

Pagaliau galima grįžti į Indiją, kur ši metafora taip pat gerai žinoma ir plačiai naudojama. Pavyzdžiui, aiškindamas Patandžalio „Joga sūtrą“ A. Beinorius rašo: „Sąmonės veikla ar, tiksliau, veikmės (*vytti*) – tai nuolat besimainančios (skr. *vyt* ‘suktis’, ‘keistis’) penkios jos apraiškos ar funkcijos. Dažnai indų filosofijoje šios sąmonės veikmės per metaforą apibūdinamos kaip bangos ežero paviršiuje, pro kurias nesimato dugno – Savasties gelmėje. [...] Sąmonės tyrumą ar

¹⁵ Deng Ming-Dao, *365 Dao įžvalgos kasdienai*, Kaunas, 2000, p. 4.

¹⁶ Plg. kad ir lietuvių *akis* reikšmę ‘ledė prakirsta nedidelė skylė arba visai neužšalusi vieta; aketė’ bei juoba ‘liūnc kiauura vieta; pelkių ar baigiančių užaugti ežerų nedidelis vandens plotas’, pavyzdžiui: *Mūsų balose daug akių; Mažesni ežerai yra ežerų tik akys; Mūsų paežerėj akis atsivėrė*; taip pat ‘iš gilumos prasimušęs šaltinis, akivaras’, pavyzdžiui: *Šaltinio akis žiemą vasarą verda (neužšąla)* ir pan. (LKŽ, t. I, p. 64). Plg. tokius tikrinius ežerų pavadinimus kaip *Akis, Akys, Akelė* ir pan.; tos pat šaknies latvių žodį *aka* ‘šulinys’ ir daugelį panašių sąsajų kitose artimose bei tolimesnėse tradicijose, kaip antai germanų Odiną / Wotaną, paaukojusį akį šaltiniui už išmintį, ir kt.

¹⁷ В. Н. Топоров, *Миф. Ритуал. Символ. Образ: Исследования в области мифопоэтического*, Москва, 1995, с. 591.

¹⁸ LKŽ, t. VIII, p. 953.

užterštumą, tarsi ežero bangos, lemia savotiškos ‘drumzlės’, skauduliai (*klešas*) – branduoliniai emociniai bei elgesį motyvuojantys veiksniai, kurie, užgoždami tikrąją žmogaus esmę, sukelia egzistencines frustracijas ir šitaip brandina naują karma. [...] Kiekviena užteršta sąmonės ‘banga’ iškelia, sužadina jau esamus susikaupusius pasąmoninius polinkius (*samskāras*) ir skatina rasti naujus, todėl iš tų ‘bangų’ susidaro atitinkamas karminių pėdsakų srautas (*karmāśaya*)¹⁹. Panašiai budizmo „Lankavatara sūtroje“ sakoma: „Kaip vėjas sukelia daugybę vandenyno bangų, kurių esmė – ta pati, taip ir objektų vėjų judinamame *ālaya vijñāna* [‘sąmonės saugyklos’] vandenynе kyla laikinos bangos – sąmonės, kurių esmė nekinta“²⁰. Ši „sąmonė saugykla“, pasak Vasubandhaus, „nurindoma tapus arhatu“²¹. Pagaliau „šių visų minčių, patirties ir atminties saugyklą Th. Stcherbatsky vadina žodžiu *psychē*“²², taigi tapatina su „siela“.

Reikia pasakyti, kad vedų žodis *udān-*, iš kurio, kaip matėme, su priešdėliu *sam-* yra padarytas ‘vandenynas’ *samudrā-*, yra ne tik apskritai ‘vanduo’, bet pats gali reikšti ir būtent ‘vilnį, bangą’²³. Indoeuropietišku lygiu tokį šios šaknies žodžių reikšmės atspalvį ryškiausiai atspindi lotynų *unda* tiesiogine reikšme ‘banga, vilnis’ (nors perkeltine prasme ir apskritai ‘vanduo, jūra, srovė’ bei pan.)²⁴.

Taigi galima manyti, kad ir vedų „širdies vandenyno“ įvaizdis galiausiai remiasi ta pačia plačiai paplitusia psichikos, kaip pasaulį atspindinčio vandens telkinio, metafora, siekiančia, sprendžiant iš minėtų jos „inkliuzų“, ypač germanų bei slavų kalbose, ar tik ne indoeuropiečių bendrystės laikus.

O baigiant, įspūdžiui sustiprinti, tiks paminėti vieną Dantės „Dieviškosios komedijos“ posmą („Pragaras“ 1.19–21):

Išblaškė naktį rytmetys saulėtas,
Ir veikiai mano dvasios gelmėse
Bent kiek aprimo siaubas neregėtas.²⁵

Tai, kas A. Churgino išversta „dvasios gelmėse“, originale yra *nel lago del cor*²⁶, pažodžiui – „širdies ežere“. Man belieka spėlioti, ar šis Dantės „širdies ežeras“ yra senas indoeuropietiškas veldinys, vedų „širdies vandenyno“ giminaitis viduramžių italų tradicijoje, ar tėra nepriklausomas autoriaus poetinės vaizduotės vaisius, bet net ir pastarasis atvejis tik juolab liudytų pasąmoninį kalbamo įvaizdžio gajumą, jo archetipiškumą.

¹⁹ A. Beinorius, „Patandžalio ‘Joga sūtra’“, *Liaudies kultūra*, 2000, Nr. 4, p. 58.

²⁰ A. Beinorius, *Sąmonė klasikinėje Indijos filosofijoje (Lyginamoji studija)*, Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2002, p. 161–162.

²¹ *Ibidem*, p. 164.

²² *Ibidem*, p. 166.

²³ H. Grassmann, *ibidem*, S. 252; *A Sanskrit-English Dictionary...*, p. 183.

²⁴ *Lateinisches etymologisches Wörterbuch von A. Walde / 3.*, neubearbeitete Auflage von J. B. Hofmann, Bd. II, Heidelberg, 1954, S. 816; žr. K. Kuzavinis, *Lotynų–lietuvių kalbų žodynas*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996, p. 892.

²⁵ Dantė Aligieris, *Dieviškoji komedija*: Pragaras, Vertė Aleksys Churginas, Vilnius: Vaga, 1968, p. 6.

²⁶ Dante Alighieri, *La Divina Commedia: Inferno*, Torino: Societa Editrice Internazionale, 1945.

THE VEDIC “OCEAN OF HEART”: SOME ASSOCIATIONS OF THE IMAGE

Dainius Razauskas

Summary

The image of the “ocean of heart” occurs in Rigveda IV.58.5 (sacrifice flows *hṛdyāt samudrāt* “from the ocean of heart”), 11 (sacrifice grounds everything *samudrē hṛdy àntār āyusi* “in the ocean, in the heart, in the midst of life”); X.5.1 (*ēkaḥ samudrō dharāṇo rayiṇām asmād dhṛdō bhūrijanmā ví caṣṭe* “the one ocean, the bearer of riches, the producer of many, speaks from our heart”) and, according to J. Gonda and T. J. Elizarenkova, may be traced in X.177.1, perhaps also in I.159.4.

Firstly, as is well known and has been exhaustively shown by J. Gonda, the Vedic concept of the heart comprises the wide range of psychological meanings, such as (spiritual) perception, cognition, comprehension, sensation, intuition, vision etc., and, as H. Grassmann has already observed, is often paralleled by *mānas-*. (Such psychologically broadened concept of the heart is widespread and usual almost all over the world.) This allows us to look at the Vedic “ocean of heart” as an “ocean of soul”.

Secondly, the meaning ‘ocean’ ascribed to Vedic *samudrā-* is quite arbitrary. The word consists of prefix *sam-* and the heteroclytic noun *udán-* ‘water’ (cf. its cognates Lettish *udens*, Lith. *vanduo-, eñs* ‘water’ etc.). Therefore, the Vedic *samudrā-* may be defined more broadly as ‘(large) body of water’ including ‘ocean’, ‘sea’, ‘lake’ etc.

This, then, immediately reminds us of Germanic words for ‘soul’ (English *soul*, German *Seele* etc.) deriving from **saiwalō*, which, in its turn, comes from **saiwaz* ‘see, lake’, represented in English *sea*, German *die See* ‘sea’, *der See* ‘lake’ etc.

From the other part of the world, cf. description of the trigram “Lake” from the Chinese *I Jing* (“The Book of Changes”) by Lama Anagarika Govinda: “[...] the Lake gives joy to the heart of man by responding to the smallest as well as to the largest thing, mirroring his world and his emotions through the transparent medium of its shining surface”. Expressive examples of the image of “reflecting surface of the soul” may be found, among others, in Taoist sources up to our days.

In modern analytical psychology the images of the lake and of the sea are well known symbols of the soul too, namely of the collective unconscious, and partly quite for the same reason. In the words of C. G. Jung, “the sea is the symbol of the collective unconscious, because unfathomed depths lie concealed beneath its reflecting surface”. According to Marie-Louise von Franz, “the symbolisation of the unconscious by water with its mirrorlike surface is of course based in the final analysis on a projection. Nevertheless, the analogies are astonishingly meaningful. Just as we cannot ‘see’ into the depths of the waters, so the deeper areas of the unconscious are also invisible to us; we can draw only indirect conclusions about them. But on the surface, on the threshold area between consciousness and the unconscious, dream images appear spontaneously, not only seeming to give us information about the depths but also mirroring our conscious personality”. Cf. also Mary M. Watkins: “Water itself originates no movement but is itself infinitely movable. It is able to receive and record impressions. Its colorlessness, odorlessness, and shapelessness make it the perfect element against which one can see other things. In order for us to be more receptive to the imaginal we can pretend that a part of us must become more like water. That would first mean that it must learn to cease the movement it itself originates. We are all the time initiating movement by thinking thoughts, doing activities, being involved in daydreams. We rise and fall, flow, and swirl. [...] When part of us tries to become as water it gains (through its own cessation of initiating movement) the ability to reflect. [...] You can actually pretend you are a body of water. At first notice how your usual thoughts and preoccupations create waves and ripples – flowing, curling, whirling activity. Gradually try to become still. Your ripples become slower and steadier. Feel yourself in these ripples”.

As the ripples and waves on the surface of water destroy its capacity to *reflect* so the ripples and waves of soul hinder the mind’s capacity of *reflection*. Cf. in this sense the main Russian verb for ‘agitation, excitement’ *волноваться*, originally meaning namely ‘to rise in waves, to wave’ (from the noun *волна* ‘wave’).

Essentially the same image we find in Hinduist speculations on the concept of *vr̥ttis* as waves of consciousness producing *kleśas* and hindering the direct perception of the Self, as also in the similar images concerning the Buddhist *ālaya vijñāna* equated by Th. Stcherbatsky to the Western *psyche*, etc.

After all, the Vedic *udān-* ‘water’ consisting in *samudrā-* can itself acquire the meaning ‘wave’ as, for instance, has appropriated its cognate Latin *unda*.

We can maintain, therefore, that the Vedic “ocean of heart“ has for its ground the same ancient and widespread (archetypal?) image of reflecting soul as a body of water reaching, as we can guess from its Germanic and Slavic examples, the Indoeuropean antiquity.

Moreover, the same image expressed almost in the same words as the Vedic one occurs in Dante’s *nel lago del cor* “in the lake of (my) heart“ (*Inferno* I.20). That at least makes an impression, independently of its particular relation to the Vedic equivalent.

Įteikta 2003 m. spalio 4 d.